

УДК 130.123.4:37.013.43

ДУХОВНА БЕЗПЕКА: КУЛЬТУРОВІДПОВІДНІСТЬ НАЦІЇ**Г. Г. Філіпчук**

В статті надається характеристика основних проблем становлення постіндустріальної цивілізації в глобальному світі. Особлива увага приділена аналізу можливих моделей розвитку цивілізації у поглядах сучасних учених-філософів (песимістичні моделі «зткнення цивілізацій», «кінця історії» Ф. Фукуями, С. Гантінгтона та альтернативної концепції кардинальної перебудови світу на основі духовної реформації, діалогу культур, демократії, що мають слугувати передумовами для виникнення цивілізації «гуманістичного глобалізму»). У статті акцентується увага на тому, що мистецтво впроваджувати моральність має бути поставлено належним чином у школах, які б стали справжніми майстернями людей. Автор ставить питання щодо того, яким чином можна протистояти негативним явищам сучасності і чи спроможні освіта, наука, педагогіка окультурювати сучасний Світ, Людину. Вихід із ситуації, що склалася, автор статті вбачає у реалізації глобальної ціннісної потреби, яка полягає у тому, що культура має стати основою для сталого розвитку людства, а культурна політика – головною підвалиною національної безпеки. Автор звертає особливу увагу на необхідність суспільного усвідомлення того, що потенціал культури має використовуватися для вирішення соціальних, економічних, екологічних проблем, безпекових стратегій.

Ключові слова: *духовна безпека, цивілізація, моделі розвитку цивілізації, культура, культуровідповідність нації, національна культура, національна пам'ять народу.*

Чого потребує Народ, який прагне не збитися на манівці, а продовжувати шлях, відведений для нього історією буття? Очевидно, що Творець і природа надають йому єдиний шанс – народжувати й виховувати суспільний «ПЕРЕДНІЙ РЯД», національних будителів, поетів і філософів, воїнів і навчителів, що не дадуть розгубити найцінніші прикмети розуму і серця, відваги і гідності, слави і любові. Глобальний світ продовжує вибудовувати свої правила, якими передбачені і поступки суверенними здобутками, нормами, традиціями; і уніфікація буття у багатьох сферах життєдіяльності. Проте

міжнародне життя далеко не завжди стає комфортнішим і безпечнішим для націй і народів за умов кооперації, інтеграції, нівеляції. Навпаки, часто реальність характеризується жорсткішою боротьбою держав не тільки за «місце під сонцем», а й за виживання. Проблеми становлення постіндустріальної цивілізації в глобальному світі стають предметами гострих дискусій. Чимало сучасних філософів (Ф. Фукуяма, С. Гантінгтон) сформували достатньо песимістичні моделі «зткнення цивілізацій», «кінця історії». «Вирішальні конфлікти світової політики, – писав Семюел Гантінгтон, – відбуватимуться між народами і групами, що належать до різних цивілізацій. Лінії розлому між цивілізаціями стануть майбутніми лініями фронтів». І хоча запропонована модель, як зазначає британський історик Ніл Фергюсон, «досі не втілилася», більшість воєн за останні двадцять років були громадянськими, з 30 великих збройних конфліктів 19 були переважно етнічними, а також мають релігійне підґрунтя, хоча і цього достатньо, щоби стверджувати про цивілізаційну кризу («крах цивілізацій») [1, с. 403-404]. Правда, є й інші, альтернативні бачення, зокрема концепція кардинальної перебудови світу на основі духовної реформації, діалогу культур, демократії, що мають слугувати передумовами для виникнення цивілізації «гуманістичного глобалізму». Колись Я. А. Коменський висловив думку, що для цього людині потрібно не тільки вчитися, але і вивчитися моральності. А тому мистецтво впроваджувати моральність має бути поставлено належним чином у школах, які б стали справжніми майстернями людей. Завдання, до якого мусить передусім залучитися освіта, наукова і практична педагогіка, психологія, – як за допомогою культури змінювати сучасний агресивний, нетолерантний, мілітарний і конкурентний світ на краще? Чи спроможні вони бути продуктивними у цих процесах? Чи є в цьому нагальна потреба? Очевидно. Адже є підстави сумніватися, що нинішня цивілізація гуманізується.

Нині вона знаходиться, на жаль, у стані безперервних воєн (більше 80 з часів Другої світової). Щороку світ витрачає 14-15 трлн дол. на озброєння, а більше 2,5 млрд землян відчувають гостру нестачу питної води, близько 1 млрд голодують, а 250 млн дітей не відвідують школу. Держави і народи характеризуються дефіцитом етики як щодо людини, так і до іншої живої та неживої матерії. Наприклад, на конференції у Ватикані за участю видатних біологів, екологів і економістів, яка проходила під егідою Папської Академії наук, вчені попередили, що більше половини всіх видів тварин на Землі можуть вимерти, якщо не

вживати термінових заходів. І якщо давня ворожнеча між наукою і церквою в питанні про збереження нашої Землі є в основному подолана, то це не означає, що знайдені інструменти відвернення загроз. Кожен п'ятий вид на планеті знаходиться під загрозою вимирання. У першу чергу, зникнуть ті тварини, які відіграють важливу роль в існуванні біосфери Землі. Багаті західні країни продовжують викачувати ресурси планети і знищують її екосистеми, що спричинює значне вимирання фауни і флори. Такою є візитна характеристика світової спільноти у XXI столітті. Питання полягає в тому, як ми можемо це зупинити і чи спроможні освіта, наука, педагогіка окультурювати сучасний Світ, Людину. У цьому завданні криється чимало суперечностей і двозначностей. Для цього необхідно починати нарешті зреалізовувати глобальну ціннісну потребу – культура, відповідно резолюції Саміту Світу (Ріо-2012), має стати основою для сталого розвитку людства, а культурна політика, опираючись на резолюцію Декларації Ханчжоуського міжнародного конгресу «Культура: ключ до сталого розвитку» (2013 р.), який проходив під егідою ООН, – головна підвалина національної безпеки. Необхідне суспільне усвідомлення, що потенціал культури має використовуватися для вирішення соціальних (передусім скорочення злиднів, якість життя), економічних, екологічних, безпекових стратегій. Проте ситуація складається так, що конкурентоспроможність, як оцінка, критерій якості нації, перестає послуговуватися морально-етичними нормами. Міжнародне право перетворилося у право «сильного» панувати над «слабким», безперервно декларуючи при цьому цінності свободи, демократії і гуманізму. Діалог культур дедалі більше замінюється на мову ракет, терору та агресії. Олюдненість Людини стала менш затребуваною цінністю, ніж того вимагають реалії XXI століття. Транснаціональний «ідеал» культу наживи, фетишу грошей винесений на п'єдестал уваги і суспільних прагнень. Життєво важливі сфери культури, освіти, науки, охорони здоров'я, інформації, які творять людину, втягнуті в стихію ринку, для якого особистість є лише частиною продуктивних сил. Людська особистість перетворилася не в мету, а в засіб.

Соціально справедливі, гуманні рішення чимдалі важче ухвалюються політиками. Капітал, передовсім великий, об'єднавшись з політикою, став домінуючим фактором у її внутрішньому та зовнішньому вимірах. Його вплив на характер, зміст фінансово-економічної, соціальної, культурної, освітньо-наукової, інформаційної,

міжнародної політики стає, особливо в Україні, безпрецедентним. Намагання через консервацію колоніального спадку зберегти статус-кво, аби не порушувати суспільної рівноваги, громадянського миру, лише на перший, дуже поверхневий, погляд може досягати певного результату. Натомість, як засвідчує процес державотворення, упродовж більш як двадцяти років, відсутність ґрунтовної гуманітарної політики, зокрема в мовній, інформаційній, книговидавничій, освітянській, мистецькій сферах слугує «добрим» підґрунтям для соціальної й політичної нестабільності, не створює передумов для духовної й політичної єдності нації. Минув час, але економічний, соціальний, духовний мор триває, можливо, навіть із більшим соціальним цинізмом, без моральних запобіжників, із публічним зухвальством. Незважаючи на високий злет народного духу під час двох революцій Майдану, фінансово-політичний олігархат лише зміцнив свої позиції. Діалогу влади і громадянського суспільства не відбулося, фразерство окупувало національну ідею і підмінило дійсність життя. Війна не зробила сильних світу цього добрішими і гуманнішими у ставленні до народу. Зубожілий народ видав «на гора» цінності, яким могли б позаздрити «цивілізованіші» нації – добровольчі батальйони, волонтерство, Небесну сотню, зате олігархат продовжує наживати величезні статки, займаючись «шлункарством», оскільки десниця права і справедливості, закону й відповідальності їх не торкнулася. Режим найкращого сприяння для нуворишів і проведення «реформ» за рахунок обездолених українців стає реальним пріоритетом державної політики. Коли зубожілих купують і продають, напівосвічених обдурюють, денационалізованих приручають, то такий суспільний стан оптимальний лише для існування «демократичних» феодальних деспотій. Очевидно, не читаючи, зате свято сповідуючи правило, сказане у свій час Руссо, що «бідний любить більше хліб, ніж свободу», а особистість з витолченою національною гідністю не може відрізнити «чужинецьку кормигу» від власної і справедливої держави, політичний олігархат і його обслуга воліли б бачити народ саме таким, що продовжує молитися чужим пророкам, нездатним до боротьби і протесту. Але пам'ятаємо сказане Д. Донцовим у статті «Шевченко і патріоти»: «Є рівно ж правдою, що відмова від усякої боротьби, від тіні протесту є симптомом морального приниження і розкладу» [2, с. 119]. Несправедливий розподіл внутрішнього валового продукту створює оптимальні умови не тільки для соціальних потрясінь і навіть

революцій, а й для появи сталого соціального зубожілого й інфантильного середовища з притупленим почуттям громадянськості.

Практика засвідчує, що такий стан вкупі з напівосвіченістю нації, яка перебуває в інформаційному полоні маскультури, з витолоченістю її національного «Я», найбільше влаштовує політичний олігархат.

За таких умов цим народом «зручніше» управляти, у цій країні комфортніше владарювати, тут значно «легше» забезпечувати бажані для себе результати виборів, щоби прийти чи утримуватися при владі. Адже все можна купити, продати, залякати, фальшувати. Рівень громадянськості суспільства, який усіма силами і ресурсами влади завжди стримувався від зросту, дозволяє поки що здійснювати саме такі маніпуляційні експерименти в загальнонаціональному масштабі. І хоч яка б форма державного правління тут не домінувала, очевидно, що подібна ситуація характеризується всіма ознаками регресу. Попри всі цивілізаційні прориви часів Незалежності, попри революційні протести, гідність і благородство української нації на двох Майданах, попри прагнення народу до європейськості і свободи, в Україні не вдалося позбутися ознак феодальної ідеократії. Її філософія полягає в тому, що в соціокультурному просторі продовжує зберігатися тенденційний підхід, направлений на звуження у політиці, державному управлінні, гуманітарній сфері націокультурного чинника. Свого часу, на початку 40-х років минулого століття, В. Вернадський зазначав, що «величезні невдачі нашої влади – результат ослаблення її культуристості». Тому сучасна Україна в умовах реальної російської агресії потребує адекватних оцінок і дій, ураховуючи ті трагедії, біди і катаклізми, що сталися в результаті деформованої гуманітарної політики. Очевидно, мусимо говорити про найвразливішу її ознаку – катастрофічний дефіцит «українокультуристості». Варто визнати, що такий стан продукується не тільки спадком минулого, агресивною, експансіоністською політикою північного сусіда, а й деформованим прагненням постгеноцидної нації, зокрема і її «передніми рядами». Століття тому, аналізуючи причини суспільного розкладу, які зустрічаються і нині, Д. Донцов писав: «Роблячи з усього: з політичного служення нації, з політичних урядів, з парламентів, з церковних амвонів звичайний гешефт, до особистої кар'єри, до задоволення всіх тих дрібних потреб своїх особистих, своєї родини, клану або парафії, така еліта забивала самий дух, робила з національного життя велику брехню, а з нації живий труп» [3, с. 104].

Цього історія не прощає, вона сліпою помстою віддає соціальними, духовними, екологічними, військовими трагедіями за нашу збайдужілість, безвольність, безнаціональність, відчуженість від ріднокультурного ґрунту і обов'язку служити вітчизні. Не важко уявити, якою має бути громадянська культура і свідомість у країні, писав 10 років тому Борис Олійник, «найпередовіший серед відстаючих», де 20 сімей володіють 80 % національного багатства, а на кожного мешканця видається 0,3 книжки на рік. Свідомо, а також за усталеною інерцією, бюрократія почала сприймати європейські стандарти, зокрема і освітній «болонський процес», лише як фетишизацію і домінування інтернаціональних, полікультурних, технократичних, універсальних ідей та підходів, забуваючи при цьому зберігати, захищати, розвивати індивідуальне національне обличчя нації, своєрідність культури, її інтереси, світовідчуття й ментальність. Адже розвиток національних культур і культурної своєрідності освітніх систем, цінність природовідповідності Людини залишається пріоритетом для європейської політики, про що наголошувалося в документах Лісабонської, Сорбонської, Болонської, Берлінської конвенцій. Григорій Сковорода, який принципи культуровідповідності і природовідповідності надзвичайно поцінював, писав: «Рожденного на добро не трудно навчити на добро... сокола хутко навчиш літати, але не черепаху. Орла умлівіч навчиш позирати на сонце, але не сову. Оленя легко привабиш пити без труду з чистих нагірних потоків, але не вепра». Природи змінити не можна, – цитує Сковороду Д. Донцов, – можна лиш їй допомогти: «тільки їй не заважай... відвертай перешкоди... яблуні не вчи родити яблука..., лиш відгороди її від свині» [4, с. 78]. І хоча сьогодні багато речей у філософії буття національних держав розглядаються під кутом зору новітніх глобальних систем, проте кожний морально здоровий народ, уряди, парламенти, інтелігенція мобілізують сили і ресурси, щоби оберігати себе від національного знеособлення, знекорінення. Досвід показує, що ті держави і народи, які нехтували цим завданням, слабо усвідомлювали реальність викликів і загроз для денационалізованого суспільства, завжди пожинали плоди кризи національної політичної ідентичності. Утрачений етнопростір, розмиваючий фетишизованими цінностями полікультурності, а в умовах України – російськокультурності, неспроможний забезпечувати сприйнятність для абсолютної більшості громадян національних базових цінностей, що мають вмщуватися в культурі, національній освіті, мові, мистецтві, традиції, вірі, інформації,

які формують духовний клімат особистості, суспільства і життєдіяльність держави.

В Україні мають місце не просто окремі прояви архаїчної, закостенілої ідеологічної нетерпимості до «чогось», «когось» віддаленого і абстрактного. Тут чітко окреслюються об'єкти, предмети й автори зневаги, нетерпимості, збайдужілості, нетолерантності. Хоч як складно це усвідомлювати, але впродовж більш ніж двох десятиліть існування відновленої державності нетерпимість у різних формах проявляється всупереч усім конституційним нормам до вартісних підвалин, що є основою націєтворчості: «українськість», «народність», «українська нація», «українська національна ідея», «україноцентризм», «українознавство», «українська державна мова», «національна культура», «національна ідентичність», «етнокультура», «етнопсихологія», «етнопедagogіка», «національна школа», «національна держава» і т. ін. Як приклад, 9 листопада 2010 р., коли відзначали день української писемності та мови, один із «авторів» зловісного мовного закону «Ка-Ка», який діє до цього часу, депутат В. Колесниченко заявив: «Українська мова – це суржик, справжньої літературної української мови немає. Стараннями націоналістів українська мова перетворилася на звалище суржику». Варто визнати, зазначене лише підтверджувало вкрай негативне ставлення, починаючи з найвищих державних інституцій і посадовців, до державної мови, Конституції України, національної культури, самого факту існування незалежної України.

Це означає, що в сучасних умовах розвитку цивілізації Україні доводиться вирішувати не тільки універсальні, загальнолюдські проблеми, а й багато викликів специфічного характеру, пов'язаних з особливостями історичного буття, самоідентифікацією. Безумовно, найбільший спротив навколо будь-яких аспектів «національної ідеї» завжди точився на внутрішньому фронті. Надто впливовою була і є антиукраїнська різномаста сила, яка противиться навіть сприймати й усвідомлювати закономірність існування українства як національної і міжнародної спільноти, ролі й історичного призначення Української держави, українознавчих цінностей як чинників консолідації політичної нації, цивілізаційних і національних прагнень Українського народу. Коли заперечуються, фальшуються історичні, культурні, духовні, політико-правові цінності українців, то тим самим не визнається їхня автентичність, автохтонність, етнічна цілісність й ігнорується і природне право на державну мову, національну культуру і освіту, рідну

церкву, соборну державу. Подібні ідеократичні постулати перегукуються як із сучасною політикою «русского міра», так і з вічними імперськими амбіціями в історичному минулому. Більше ста років тому (1915), у період першої світової війни, коли Львів відвідав російський цар, генерал-губернатор Галичини О. Бобринський, виступаючи перед громадськістю, заявив, що Східна Галичина і Лемківщина – частина єдиної Великої Русі, а корінне населення було тут завжди російським (!). А доказами цієї «єдності» було знищення всіх українських шкіл, газет, просвітницьких організацій та заборона відзначати 100-річчя Тараса Шевченка.

Тому для українців національна ідея, національна культура, національна пам'ять є тим чільним стрижнем, якого потребує народ і держава для відродження, самоствердження, безпеки, розвитку і, найголовніше, для боротьби у ХХІ столітті за національне виживання, обстоюючи власну ідентичність, духовність, державність і соборність. Бо якщо нація раптом забуде про цю свою вічну роботу, піддасться на забалакуване «спочатку економіка...», а душа, культура потім, уотре запопадливо повірить про «братерство», «дружбу», «стратегічне партнерство», «гарантії» гарантів, загубить, а можливо й свідомо залишить, на узбіччі історії своє національне «Я», то вона виявиться непридатною ні для боротьби, ні для конкуренції, ні для прогресу, ні для життя. Мусимо у цьому сенсі пам'ятати Шевченкове застереження:

«Погибнеш, згинеш Україно,
Не стане знаку на землі,
А ти пишалася колись
В добрі і розкоші! Вкраїно!» [5, с. 627]

А пам'ятаючи про це, слід відповідно чинити, щоби не віддавати зайдам і чужинцям Душу, Землю, Державу і для цього є лише один, якщо прагнемо поступу, методологічний рецепт – на засадах української національної ідеї розвивати національну культуру, освіту, науку, економіку, формувати національну свідому владу, реформувати армію й вітчизняну бюрократію, захищати інформаційний простір, а головне – душу народу. Без розуміння державою і суспільством значущості української ідеї неможливо стати і бути великою європейською нацією. Бо спочатку слід себе виховати й самовиховати достойними українцями, і лише тоді можна стати гідними європейцями. Проблема національної свідомості українського народу, про яку свого

часу говорив О. Потебня, залишається і нині стратегічним завданням для держави та громадянського суспільства. Важливо, щоби Україна, шукаючи компромісів і громадянської злагоди, не заплуталась у тенетах світоглядних орієнтирів. Намагання, передусім з боку владних структур, наливати у старі «есесерівські» міхи молоде вино української незалежності лише ускладнює пошук істинного шляху розвитку.

Коли зараз, у період військової агресії, громадські діячі, науковці заявляють, що агресор боїться не стільки зброї, скільки освіти, а вище державне керівництво заявляє, що найсильнішою зброєю України стає культура, то варто визнати, що ця парадигма і має визначати головні підвалини державотворення. 25 років тому ці значущі для долі нації і держави пріоритети були закладені в Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття). У ній зазначалося, що самостійність держави, світовий розвиток «потребує створення таких умов, за яких народ України став би нацією, що постійно навчається. Держава і нація без високого рівня освіти – суспільство без майбутнього...». А вихідним принципом Програми ставала «національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, перетворенні освіти на важливий інструмент національного розвитку і гармонізації національних відносин» [6]. Ідеологія цього документа виходила далеко за відомчі межі і містила в собі загальносуспільну значущість. Проблеми цінностей «нації», «національної культури», «національної освіти», «національної свідомості» набували стратегічного значення для українського народу. Затребуваність національно-культурного розвитку, декомунізації суспільства, державницької самостійності визначали пріоритетність національних цінностей. Однак слід констатувати, що зазначені цінності не стали, на жаль, домінантою державної політики щодо принципів засад виховання нації. Вона продовжувала за інерцією опиратися на ідеологеми марксистсько-більшовицької теорії (попри мільйонні жертви її впровадження на українських землях), на ментальність, психологію, свідомість значної частини бюрократії, в якій була витолоченою національна гідність й історична пам'ять. А відомо, що громадянина здатен виховувати тільки громадянин.

Коренева система життєдіяльності нації перестала напувати і жити багатьох «українців» відчуттями і почуттями національного «Я». Героїка і трагедії української історії, українства залишилися обабіч

збайдужілих, «починовничених» громадян, «великі» з яких змаліли, а «малі» перестали хотіти бути великими. Рідна мова, культура, історія, традиція, віра не стали частиною їхньої національної самосвідомості. «...Страшений розплодився на Україні тиск чужомовного, нам ворожого панства, яке зрадливе сидить у нас на апостольських ристалищах і як починовничено в нас навіть людей науки» [7]. Справді, в Україні націєкультурності ніхто і ніде не вчив, окрім сім'ї, вузького соціокультурного середовища. Навпаки, денационалізаторський плуг століттями виорював національну душу. Але ж причина, попри всю геополітику, синергію впливу зовнішніх і внутрішніх об'єктивних негативних чинників, криється сьогодні і в нас самих. Щоби «пізнати себе» у середовищі світової спільноти, де безперервно змагаються інтереси, мотивації держав, народів, націй, глобальних інституцій, необхідне виховання нації. Її культурність, освіченість у широкому контексті цивілізаційного виміру ніколи не стане доконаним фактом і досягне абсолюту, але прагнення на рівні політичної волі держави і «самовиховання» громадянського суспільства мають бути присутніми завжди. Бо неосвічена Людина (як і народ), писав Гегель, лише споглядає, її очі закриті, вона не бачить навіть того, що знаходиться біля її ніг. Вона не бачить суті [8, с. 63]. Висловлювання вченого-філософа є своєрідним методологічним розумінням еволюції буття народів, взаємин між ними, усвідомленням мотиваційних устремлень «панівних» і «пригноблених» народів щодо права пізнавати істину, власну «філософію серця». Так ось, коли українство перебувало під чужими впливами, розділене і пошматоване імперіями й державами-завойовниками, у нього було обмаль шансів на творення освіченої нації, її власної ментальності й ідентичності, національного й державницького світогляду. Нове імперське утворення під назвою СРСР, у якому перебувала Україна, виявилось ще жорстокішим і людиноненависницьким. Облудлива ідеологія і політика неоколоніалізму під демагогічною вівіскою «дружби і братерства народів» принесли українцям нові страждання, голодомори і геноцид.

Не торкаючись величезного масиву злочинів проти українства, варто зазначити, що за більшовицькою концепцією, якщо українця не вдається знищити фізично, то вони доволі швидко мають трансформуватися в нове історичне об'єднання – «радянський народ». Справді, за період 1939–1989 років в «есесерівській» державі зникла щороку одна мова, а отже, один народ. Українців швидкими темпами асимільювали і денационалізували, особливо в місцях компактного

проживання. На Кубані і Дону, де українське населення складало відповідно 62 % і 44 % ліквідували всі українські школи. З тими, хто був із українців соціально активним, мав авторитет, впливав на громадську думку, нещадно розправлялися, репресували, знищували. Передусім нищили інтелігенцію, представників церкви. Розгорнуто боротьбу на всіх ділянках української національної культури з «буржуазними» і націоналістичними ворогами. З 1927 по 1933 роки із 10657 священників і 34-х єпископів живими залишили 200, тільки два єпископи померли природною смертю. Репресій і переслідувань зазнавала Всеукраїнська Академія Наук (ВУАН) у часи постишевщини (1933–1936), ежовщини і режиму Хрущова-Серова (1937–1938). Арештували і заслали більше 250 вчених, знищили 27 членів Академії, трьох членів-кореспондентів. Заарештували: академіків С. Єфремова, М. Слабченка, В. Перетца, О. Соколовського, М. Кравчука, Ст. Рудницького, М. Яворського та багатьох інших; відрахували з Академії західноукраїнських вчених М. Возняка, В. Щурата, Ф. Колессу, К. Студинського; репресували А. Кримського, Дм. Багалія, Ф. Міщенко, К. Харламповича, П. Тутківського, М. Холодного; виселили з Києва разом із сім'єю 1931 року М. Грушевського, який 1934 року помер за загадкових обставин.

Саме в голодоморні роки (1931–1933) знищили всі гуманітарні установи Академії: Історично-філологічний, соціально-економічний відділи, Історичну секцію, Археографічну комісію. «Зростання висококваліфікованих фахівців, за словами (академіка) Полонської-Василенко, відбулося на Соловках, Медвежій горі на Воркуті, Колимі, в бухті Ногайській та інших таборах». Розстріляли 89 найталановитіших письменників [9, с. 477-479]. Великі таланти України ліквідували фізично, нищили цвіт нації, оскільки обезголовлена нація без правдивого слова, історичної пам'яті, творчості неспроможна піднятися з колін, обстоюючи свободу і власну державність, а могла служити тільки перепоном для інших. Мусимо пам'ятати усталену норму ставлення до поневоленних, як природний закон історичної долі, – над такими народами завжди висить обрамлення РОЗПРАВИ. Досвід показує, що розправляються довго і безупинно, викорінюючи передусім найпосутніші ознаки і національні цінності народу. Тому ні досконалі правові норми, ні ретельне адміністрування суспільного життя і навіть Конституція «не прикажуть» позбавитися від залежності чужого залежного державного організму, світоглядних чи культурно-історичних цінностей. Для цього недостатньо змінювати інституційні

структури, удосконалювати інструменти впливу і кадрову політику, замало буде навіть сутнісного переходу від одного до іншого політичного режиму. Французький психолог, філософ Г. Лебон зазначав, що для того, щоб народ успішно трансформовував свої інститути, своє буття, мистецтво, навіть віру, він спочатку повинен переробити свою душу, адже люди володіють незнищеним запасом ідей, традицій, почуттів, способів мислення – спадщини від їхніх предків, проти чого будь-які аргументи є безсилим [10].

Виконувати і зреалізовувати ці надскладні завдання з формування якісного нового світоглядного суспільного потенціалу, який би не був обтяжений ні психологією вторинності, ні політикою малоросійства, ні ідеологією всесвітництва, ні філософією полікультурності без власної культурності, можна тільки в найголовнішій сфері буття – там, де виховується нація. Тому варто стверджувати – найбільш затребуваною і перспективною реформою сучасної України є виховання політичної нації і громадянського суспільства.

Проблема не є відомчою. У реалізації цього завдання мусять безперервно брати участь усі державні інституції, громадянське суспільство, сім'я, церква. Для цього потрібні: чітко визначена ціль, політична воля, обґрунтована парадигма виховання нації, в основі якої закладена українська національна ідея. Така претензійна, але закономірна мета потребує не тільки одержимої національно-культурної роботи і творчості, ці змагання за утвердження національно-державного «Я» зумовлюють активний вихід на авансцену суспільного життя освіченого українства.

Анексія Криму Росією, війна на Сході різко активізували процеси формування української ідентичності громадян і несприйнятності російської імперськості. Соціологічні дані засвідчували наскільки складними є пласт завдань у сфері виховання національної, державницької свідомості. Вони потребують надзвичайно системної і багатогранної громадсько-державної праці. Хоча отримані результати нібито й вселяють певну надію. Так, якщо 2010 року 51 % населення України вважали себе громадянами України, а 34 % віддали перевагу регіональній, місцевій ідентифікації, то в грудні 2014 р. ці показники якісно змінилися і становили відповідно 73 % і 19 %. Правда, ці дані базувалися поза втраченими Кримом, а також частини Донбасу. Окрім того, дуже помітна залишається і змінність ментальності, самовизначеності громадян щодо власної ідентичності. На це суттєво продовжує впливати і доволі складна ситуація у сферах мовної,

інформаційної, книговидавничої, освітньої та соціальної політики, духовності, які відіграють важливу роль у становленні Особистості, національно-патріотичного виховання нації, її ідентичності, єдності.

Адже отримавши в спадщину денаціоналізований, деукраїнізований соціокультурний простір, Україна повинна проводити на всіх рівнях сильну державну національно-оберігаючу політику, формувати менталітет народу, який би продукував перетворення роз'єднаної «етнографічної маси» на єдиний народ. Для цього замало лише запропонувати і зреалізувати справедливу соціальну ідею, необхідно всіма легітимними, правовими шляхами і ресурсами творити дух, духовність народу, виховувати Громадянина, який би не лише відчував себе Українцем, а й гордився б цим. Для постколоніального народу, який багато століть перебував поза межами своєї державності, народ, у якого достатньо попутий генетичний код нації лінгвоцидами, етноцидами, голодоморами, геноцидами, таке завдання надважливе і водночас надскладне. Національна ідея, українськість, українознавчі цінності змушені долати, і долають понині, важкі випробування на шляху до їх сприйняття і утвердження в свідомості людей. Оскільки слід визнати, щоб позбутися ідей «вторинності», «совковості», «позірного братерства», «імперськості», які міцно вмостилися в світоглядній ніші значної частини українського населення, потрібні і Час, і Праця, і чин виховання, і самовиховання.

Г. Лебон у «Психології народів і мас» писав, що «ідеї зазнають надзвичайно тривалої еволюції, дуже повільно зникають... Навіть ставши очевидними помилками, вони ще довго залишаються незаперечними істинами і продовжують впливати на народні маси. Якщо важко прищепити нову ідею, то не менш важко знищити стару. Людство постійно і відчайдушно чіпляється за мертві ідеї і мертвих богів» [11]. Сьогодні в Україні, попри зростання громадянської активності громадян, наслідки тотальної «совєтизації» достатньо відчутні. Соціокультурне середовище насичене носіями попередньої ментальності, які, зважаючи ще і на зростаючу соціальну зубожілість, мислять і діють у руслі ідей і парадигм, яким ніколи не була притаманна українськість. Соціологічні дані (2016 р.) Київського міжнародного інституту соціології засвідчили, що 23% дорослого населення України вважають Сталіна «великим вождем», 28% – «мудрим керівником» (захід – 11%, схід -45%) [12]. За цих умов держава після 1991-го мусить вибрати, відповідно діючи, тільки один із двох шляхів, які б визначали характер, смисл національного буття. Або

буття є, як писав у «Феноменології духу і логіки» Г. Гегель, або його немає. Третього не дано [13, с. 95].

Перший – законсервувати в Україні попередньо усталену психоментальну ситуацію, зважаючи на історичне, культурне, політичне минуле, «поважаючи» заради громадянської злагоди традиційні ідеали, спосіб мислення і життя, не маючи бажання пізнавати істину буття, правду, відновлювати історичну пам'ять.

Другий – виховувати сучасну українську націю відповідно до принципів україноцентризму, людиноцентризму, європеїзму на основі єдності трьох стрижневих інтересів, якими живуть народи – особистісного, національного, загальнолюдського.

Якщо проаналізувати за всі 26 років заяви, декларації, нормативні документи, деякі практичні справи, то нібито Україна торувала собі дорогу, вибравши другий варіант як більш культуро- і природовідповідний, що характеризував розвиток абсолютної більшості європейських країн.

Проте реальний стан засвідчував, що суспільно-політичної волі для цього не було, а тому державна політика переважно формувалася на тих «цінностях», які не відображали інтереси нації, намагаючись на старих підвалинах економічної, гуманітарної, світоглядної моделі утверджувати державність. Чого «вимагає» нинішня ситуація від влади, суспільства? Адекватної реакції відповідно до інтересів Людини, Нації, Української держави. Для цього є достатньо правових норм, починаючи з Конституції України, соціально-економічних, гуманітарних, інформаційних, освітньо-культурних важелів, щоби розпочати нарешті дуже відповідальну реформу з виховання нації. Проте Народ, маючи в руках найбільш ефективне знаряддя – державу, не спромігся змусити її належним чином виконувати націєтворчу функцію, формуючи етнополітичну, духовну, мовну єдність української нації. Адже якщо нація прагне бути продуктивною і конкурентною, а не асимільованою і загарбаною, то не слід ігнорувати європейський досвід будівництва національних держав, значущість чотирьох критеріїв і ознак нації про спільність мови, національної культури, економіки і території, які пізніше були остаточно спалюжені більшовицькою практикою. В Україні, на жаль, суто тактична вада перетворилася для влади на стратегічну поведінкову норму, коли думкою громадськості, зокрема наукової, нехтують при ухваленні життєво важливих рішень чи виробленні державної політики, унеможливаючи дійти згоди між політикумом і громадянським суспільством, а наявні, часто дуже

тривожні, проблеми націєтворення не стають предметами загальнодержавної уваги і політичної дії. Стосується це не тільки соціальної, економічної, безпекової, а й передусім гуманітарної, національно-культурної, науково-освітньої політики.

Часто ті чи ті оцінки, які є різнополярними щодо особистості, події, вчинку, визначають світоглядні, громадянські позиції людей, держав(и) на століття. Складно співіснувати, коли різновекторність поглядів існує на рівні держав і різних народів, але набагато складніше вибудовувати суспільне життя, коли така ситуація витворилася в соціокультурному і політичному середовищі однієї нації. Звичайно, пастельність думок і можливість різномудання є присутнім елементом традиційної світоглядної демократії. Але є речі, які слід осмислювати значно глибше, оскільки їхнє різночитання і різнобачення являє собою певний водорозділ між цивілізаційністю і реакційністю, гуманістичністю і деспотичністю, свободою і рабством, демократією і авторитаризмом, українськістю й імперськістю, націєтворчістю і колаборантською зрадливістю, патріотизмом і запопадливістю. В Україні були виховані цілі покоління на чужій історії, в чужій школі, під омофорами чужих держав. Її видатні постаті, на вчинках і діяльності яких виховується нація, будується держава, були обстріхані, зокрема і своїми обстріхувачами, і кинуті в забуття істориками, педагогами, а найбільше – політиками. На щастя, вдалося зберегти, хоча й добре витолочену, історичну пам'ять народу. Вона нуртувала в серцях і душах убієнних і сущих талановитих українських просвітників.

Це про цю сув'язь величі і трагізму домагань українства писав у поемі «Мазепа» В. Сосюра, про якого Б. Олійник пізніше напише, що він умів жити своїм часом і йти попереду часу, і завжди залишатися на часі, оскільки апелював до серця людського [14, с. 225].

Справді, у часи бездержавності і репресій, коли нишилося не лише правдиве слово, а і його автори, тільки відчайдухи з українським серцем могли утримувати істину ідеалів буття народу.

Саме тоді, у період денационалізаційного мороку Володимир Сосюра напише:

Народ – мій Бог, Йому я вірю,
А не історикам отим,
Що руку царську цілували,
Що слинили Петрову длань
І про Мазепу написали

Із кон'юнктурних міркувань.
Та й досі пишуть... Що ж, пишіте
Красу душі його висот, –
Як не зовіть його бандитом, –
Все оспівав давно народ [15, с. 93].

Скільки виховуючої сили закладено в цих словах, який педагогічний потенціал міститься в сміливих (як для того часу особливо) і правдивих оцінках не тільки колонізаторам, а й їхній обслузі зі своїх «землячків», які зраджували Україну, продавшись за земельні десятини й срібняки імперії, Петру, що «з моєї України колонію зробив» [16, с. 93]. Повчальним і актуальним для сьогодення є ставлення до псевдовчених, які фальшують історію, закривають від народу правду, кон'юнктурно заробляючи «на хліб», отримуючи винагороди, посади, звання і ласку за холуйство. Це про таких говорив Д. Донцов, що спочатку їм за зрадництво й запопадництво віддячували, пізніше дякували, а потім таким запроданцям наказували самим собі дякувати. І що доброго, благородного і шляхетного можуть приносити народу люди, які живуть «національною роздвоєністю, затертим відчуттям національної гідності і патологічним, неусвідомлюваним прагненням прихилитися до якоїсь «сильнішої» цивілізації, культури і політико-державної традиції. Це «національне гермафродитство» формувало не свідомість вільної нації, а в кращому випадку лише «ветвь руссаго народа», котра в кожній сміливій політичній думці, ворожій Росії, бачить зраду інтересів «спільної батьківщини» [17, с. 12-13].

Повертаючись час від часу до минувшини, щоб отримувати уроки, черпати звідти ідеали свого буття і позбуватися політичної сліпоты та безпорадності, мусимо також відкинути нав'язані чужинцями «цінності», виробивши нарешті національний соціокультурний погляд на світ, щоби не займатися деструктивною, аморальною самокастрацією значущих для нації етичних величин. Безперечно, торуючи шлях до нової якості самоусвідомлення, кожен має робити це індивідуально. Але не менш значимим потенціалом впливу на особистість, громадянську культуру наділена держава з її освітньою, науковою, інформаційною, соціальною, гуманітарною політикою. Вона зобов'язана виховувати націю, щоби та дедалі більше ставала суб'єктом світової історії; щоби повертала на стежки національної пам'яті; щоби не послуговуватися цінностями, які працюють проти нас; щоби

націєтворчість вибудовувалася не лише на основі загальнолюдських універсальних вартостей, а й опиралася передусім на національно-державні ідеали.

Тому для цього слід з етичною відповідальністю піддавати аналізу консеквенції минулого, щоби, дивлячись у вічі історичній правді, на загальносуспільному рівні унормувати ставлення народу до своїх сторінок буття, особистостей, фактів і вчинків, які творили хід історії. Така чесна світоглядна, моральна оцінка минувшини уможливує не збиватися на манівці у часи нинішні, не заглушуючи при цьому стогін поколінь, трагічність і героїку нації, її генетичну пам'ять. Виховуючись і самовиховуючись, народ, опираючись на методологію пізнання національних цінностей, «самого себе», стане здатним розібратися у дилемах, запропонованих історичною долею. Допоки цього не відбудеться, то частина народу віритиме Богу, а інша – служитиме Молоху.

Роздвоєність нації, подвійна ідентичність, різноментальність суспільного стану від ідейно-теоретичного до буденно-емоційного психологічного оснащення особистості формують не просто різні життєві почуття, а дуже суперечливі й своєрідні, полярні й антагоністичні формоутворення світобачення, національної культури, історії, специфіку світовідчуттів, поглядів. Очевидно, кожен суспільний культурний організм наділений замкненою автономною системою світогляду і це його закономірне право. Проте слід вести мову і про фундаментальні, універсальні цінності нації, закладені в первісності її існування – мова, історія, національна культура, державність, свобода, традиція. Без них, відповідно біблійських істин, усе будується на піску, без основи. Держава неспроможна конкурувати і виживати, а нація зберегти себе, якщо і надалі намагатимуться «зміцнювати» державність на ґрунті ідеології подвійної ідентичності, різновекторного ставлення до цінностей української національної ідеї, до її будителів і провідників.

Пошанування й поцінування борців усіх часів за суверенність України – лейтмотив, основна ідея, якими мусять керуватися політики і педагоги, державні діячі й «орачі», митці і навіть, як казав уже згадуваний Д. Донцов, «туподумні провідники». Ми зобов'язані робити моральний, духовний і політичний вибір, інакше колаборантським вихованням і подвійними стандартами, захлинувшись від улесливості «всесвітників», своїми ж руками нищитимемо дух народу.

Хоч якими сильними і впливовими не були б глобалістські тенденції, народи зберігатимуть і розвиватимуть власні унікальні духовні основи, менталітет з його неповторністю світобачення, життєдіяльності, конкретно-історичним культурним комплексом. Ці грані формують своєрідність, наскрізну єдність культурного організму, що відрізняє його на всіх рівнях буття: від ідейно-теоретичних, духовних позицій до буденно-емоційних. «Особливість ментальності і суспільного життя уможливує створення своїх цінностей у галузях культури, науки, мистецтва, музики, техніки, господарства, соціальних відносин. Саме в цій своєрідності формоутворень національної культури, що творить унікальність й оригінальність душі особистості кожного народу, нація здатна бути корисною і продуктивною для себе і світу. І так як природа виживає завдяки різнобарв'ю й багатоманітності, так і людська світова спільнота забезпечує сталість розвитку завдяки множинності культур, розмаїття яких через видимі й невидимі взаємозв'язки формує пафос єдності світу. Творення специфіки культури душі, світовідчуття, світосприймання не призводить до «замкненості» народу в середовищі цивілізації. Навпаки, відсутність оригінальності й власного «Я» національно-культурного розвитку, коли народ не бажає, або не може запропонувати людству власні унікальні доробки духовної й матеріальної спадщини, ідеї, творчі надбання, стає реципієнтом чужих цінностей, не створюючи своїх, зумовлює ізоляцію, самоізоляцію, асиміляцію. Для таких народів існує єдиний шлях – бути денационалізованим, розчиненим, завойованим. «Цікавість» для світу полягає тільки у вимірі його як об'єктної ролі жертви, перегнуто для зросту «інших», які надійніше зберегли свою ідентичність, національний характер, здатність самостверджуватися в національному і державному житті. Тому народ, який не хоче «маліти», має виховуватися, «годуватися» історичною правдою, національною культурою і пам'яттю, власною традицією і тоді його не вдасться упокорити.

В Україні склалася щодо вироблення національно-оберегаючого імунітету дещо своєрідна ситуація. Тут практично українську самоідентичність і націокультурність оберегає передусім народ, який у найскладніші часи не лише зумів захистити, а й значно розвинув духовні, інтелектуальні засади нації. Державна еліта, на відміну від наших сусідів (Польща, Румунія, Словаччина, Чехія, Угорщина, вже не говорячи про Росію), за інерцією і свідомо продовжує достатньо кволю й індиферентну національно-культурну політику, унеможливаючи

творення цілісної системи духовних, ідейно-світоглядних пріоритетів, розвиток української національної ідеї. Країна не тільки не позбавлялася рудиментів «советизації» за прикладом держав Прибалтики, Центральної Європи, вона продовжувала використовувати, вбирати в себе найгірші зразки минулого колоніального періоду, зокрема в духовній сфері, гуманітарній політиці.

Бо навіть соціальна добротність не вберігає людину від духовного рабства, культурного невільництва. Проте недостатньо противитися чужим згубним впливам, варто продукувати власні цілі, ідеї, концепти національно-культурного і політичного розвитку України.

Чим швидше постколоніальний народ виробить «свій» погляд на історію, політику, культуру, освіту, економіку, тим продуктивнішими ставатимуть механізми, які були тривалий час атрофовані бездержавністю, торуючи шлях до консолідації і єдності народу, роблячи впізнаваним для світу своє національне обличчя. Відомий український просвітник М. Драгоманов подібні ідеї й міркування висловлював ще у XIX столітті. Українське письменство, – писав він 1891 року в статті «Чудацькі думки про українську національну справу», – доти не стане на міцні свої ноги, доки українські письменники (і не тільки вони – автор.) не будуть діставати всесвітні образовані думки й почуття просто з Західної Європи, а не через Петербург і Москву, через російське письменство, як робиться це досі. А ще зазначалося, що не можна уважати себе «образованими», доки не вивчити, по крайній мірі, двох-трьох західноєвропейських мов, щоб хоч читати на них найважливіші речі [18, с. 479].

Вада віків, коли «до оцінки кожного чину, кожної думки підходили ми з чужим мірилом, а кожна національна акція, що суперечила з принципами інтернаціоналізму, відкидалася геть» [19, с. 91], коли чужі державні ідеології ставали нашими ідеологіями, має бути подоланою. Бо «підпорядкування національних гасел ідеалам позанаціональним, – писав Д. Донцов, – було смертельним ударом для національної політики – і для чистоти національної психіки. Воно було найтяжчим національним гріхом – компромісом з власною совістю» [20, с. 91].

Тому замість безплідних і шкідливих для українського поступу забалакуваних дискусій, які вже тривають 25 років Незалежності, слід допомогти, передусім на основі якісної культурно-освітньої політики, усвідомити роз'єднаній нації, що пора бути українцями. Необхідно

реально визнати марнотратність жертвоприношень українства на олтар удаваного і позерного «братерства», проповідуючи і оспівуючи цю фальш у політиці і мистецтві, науці й освіті, церкві й історичних розвідках. Радше за все слід зсолідаризуватися на такій поведінковій нормі держави і суспільства, яка б адекватно відповідала і глобальній гостроконкурентній ситуації, і національним інтересам.

І стає прикро, коли в Україні час від часу влада продовжує опиратися на той гірший варіант управління, який описував свого часу Макіавеллі. Адже згубним є той шлях, «що володар повинен не мати добрих прикмет, лише виглядати на такого, що їх має, а тоді може робити щось цілком протилежне оголошеним засадам...» [21, с. 249].

Але «успіх» такої моделі поведінки влади залежить від рівня громадянської культури суспільства. Чим він вищий, тим менше можливостей для використання облудливої політики фрази. І навпаки, низька політична культура, напівосвіченість, соціальна зубожілість є для цього сприятливим середовищем. Макіавеллі, обгрунтовуючи критерії сили влади і держави, зазначав, що успішний захист держави (міста) залежить від надійного зміцнення обороноздатності, ресурсів, війська, озброєння (артилерії), військового мистецтва... Проте для перемоги лише цих, нехай і дуже суттєвих чинників недостатньо. Важливо, коли влада може опиратися на народ, маючи його підтримку і довіру. Мудрий правитель, – пише італійський мислитель, – мусить знайти способи зміцнити дух громадян і робити все, щоб народ не був озлоблений [22, с. 38-39].

Трансформуючи згадані судження на сучасний стан українського суспільства, варто виокремити кілька сутнісних речей, які потребують актуалізації. Найперше, сила, безпека людини, суспільства, держави залежать не тільки від ресурсно-мілітарного чинника, а й передусім від Людського, зважаючи на те, яким є дух, моральний, психологічний і соціальний стан народу, наскільки він довіряє правлячій верстві. Можна мати у державі все необхідне, але без якісного людського капіталу навіть значний потенціал не в змозі забезпечувати бажані результати. По-друге, потреба «зміцнювати дух» народу означає не лише здійснювати правдиву і справедливую соціально-економічну політику влади у ставленні до нього, але й, що особливо важливо, забезпечити дієвість безперервної й ефективної системи культурно-освітньої роботи, виховуючи націю. Бо вихована на засадах свободи, справедливості, гідності, історичної правди нація здатна до особистої, національної і державної самоповаги, здатна подолати успадковане

малоросійство і свідомо утверджувати в усіх сферах життєдіяльності принципи україноцентризму і європеїзму. По-третє, чим складніші випробування, кризи і катаклізми переживає нація, тим необхіднішим і нагальнішим стає державно-громадянський суспільний діалог.

Зазначені підходи мають сенс для сучасної України, оскільки торкаються таких значущих елементів суспільно-державного функціонування як: людський капітал, культурно-освітня робота, державно-громадянський діалог, виховання нації. У цих нібито насправді різних за структурою, призначенням і роллю явищах проглядається один спільний знаменник, єдина цілісна основа – Людина. А тому варто визнати, що реформи в Україні зазнають невдач, якщо ігноруватиметься найвища цінність – Людина, у вимірі її соціальних, духовних, національно-культурних, політичних, економічних інтересів. Бо тоді політика в усіх її сегментах стає «безлюдною», оскільки людські цінності, права, бажання і прагнення особистості щодо гідного життя або не розглядаються, або діє, як у «кращі» часи тоталітаризму, залишковий принцип.

Пережите Україною за 26 років новітньої незалежності характеризується величезними випробуваннями, злетами, а ще більше боротьбою і трагедіями. Нині вона опинилася на зламі тектонічного розлому, цивілізаційного вибору ХХІ століття, а ще більше перед вибором долі – бути чи не бути. Світ, який надзвичайно різний, розставляє для нас реперні знаки, подає сигнали куди, з чим і за чим рухатися. Але важливо у цьому жорстокому глобальному світі мати свої орієнтири і цінності, особливо у часи, коли у тебе і твого Народу продовжують обкрадати історію, позбавляючи націю історичної пам'яті, а отже вірних шляхів, цілей і вартостей. На цьому тлі, коли офіційна і неофіційна політика Москви воліє, як і століття тому, щоб «весь малорусский народ чувствовал и сознавал себя народомъ русскимъ» і «кроме местнаго языка, у нас есть другой родной языкъ, языкъ общерусский, языкъ Пушкина и Гоголя, языкъ государственныхъ учреждений» [23, с. 146] (із виступів українського москвофіла Скоропадського), в Україні передусім у науковій, освітній сферах слід вибудувати і впроваджувати нову об'єктивну історичну концепцію. Адже Росія використовує проти України не лише військову потугу, вона безперестанно воює проти українського духу, використовуючи для цього політику, науку, освіту, церкву, ЗМІ, економіку, культуру. Варто згадати у цьому контексті виступи патріарха Кирила в Білорусії у кінці червня 2015 року, приурочений перемозі над фашизмом, відкриття

пам'ятника князю Володимиру у Москві. Вони були побудовані таким чином, щоби складалося враження, що Володимир, вихрещений у Херсонесі (історичне місце в окупованому Росією Криму), ніби й не належав до династії київських князів, ніби й не був правителем держави – Київська Русь, а вічно належав Московщині і Росії. Нині надзвичайно спішно, об'єднавши до купи російські академічні і політичні сили, твориться «нова» історія Криму, «Новоросії», підручник з історії Росії вкупі з «вічно російським Кримом». Безперечно, що поява нових історичних розвідок у російському трактуванні вимагатиме насамперед від української наукової думки адекватних оцінок й аргументів. Але ще більш важливо в сучасних геополітичних умовах, збройного конфлікту і анексії українських територій сформувати сильну світоглядну вітчизняну історичну концепцію. Для цієї роботи варто використовувати і нову джерельну базу і нещодавно відкриті архівні матеріали, і нормативно-правові акти стосовно деколонізації і декомунізації. Не менш значимо і залучення до підготовки справжньої програми української історичної правди найкращих фахівців, патріотично й україноцентристськи налаштованих, які не представляють наукові кола з «п'ятої» і «шостої» компрадорських колон. Коли на порядку дня окреслюється таке завдання, яке має розглядатися в системі національної безпеки України, то надзвичайно відповідально до такої навчальної дисципліни як історія України має передусім ставитися МОН України, НАН і НАПН України, досліджуючи і обґрунтовуючи якісні й кількісні параметри філософії її змісту. Бо це саме той інструмент, який не лише відновлятиме національну пам'ять народу, формуватиме національну свідомість, але й слугуватиме важливим чинником державотворення. Слід одержимою працею утверджувати істину, що слава України своїм найціннішим джерелом має національну культуру, історичну спадщину народу, який своїм талантом, творчістю, внеском своїх кращих мислителів та просвітителів народжує дорогоцінні набутки людства.

Література

1. Фергюсон Ніл. Цивілізація. Як Захід став успішним / пер. з англ. В.Циба. – К.: Наш формат, 2017. – С. 403-404.
2. Донцов Д. Шевченко і патріоти. Вибрані твори. Т. 2. – Дрогобич; Львів: Відродження, 2012. – С. 119.
3. Донцов Д. Дух нашої давнини / Упоряд., передм. П. Мовчана / Дмитро Донцов. – К.: ВЦ «ПРОСВІТА», 2016. – С. 104.
4. Там само, С. 78.

5. Шевченко Т. Г. Осія. Глава XIV. Кобзар / передм. П. Мовчана. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2011. – С. 627.
6. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття): проект // Освіта. – 2 грудня 1992 р.
7. Куліш П. Зазивний лист до української інтелігенції (хуторна поезія). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan>
8. Гегель Г. Философская пропедевтика. Раб. разных лет: В 2 т. Т. 2. – М.: Мысль, 1973. – С. 63.
9. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К.: АТ «Друга рука, МП «Фенікс», 1933. – С. 477–479.
10. Лебон Г. Психология народов и масс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ru/POLITOLOG/LEBON/psihologia.txt>
11. Лебон Г. Психология народов и масс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ru/POLITOLOG/LEBON/psihologia.txt>.
12. 23 % населення України вважають Сталіна «великим вождем». (КМІС). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sensor.net.ua/news/>.
13. Гегель Г. Феноменология духа и логика. Философская пропедевтика. Раб. разных лет: в 2 т. Т. 2. – М.: Мысль, 1973. – С. 95.
14. Сосюра В. М. Мазепа. Поема. Лірика. – К.: Дніпро, 2001. – С. 225.
15. Там само, С. 93.
16. Там само, С. 93.
17. Донцов Д. Джерела світоглядного націоналізму Д. Донцова. Політична аналітика (1912–1918 рр.). Вибр. твори: у 10 т. Т. 1. – Дрогобич; Львів: Відродження, 2011. – С. 12–13.
18. Драгоманов М. П. Чудацькі думки про українську національну справу. Вибране. – К.: Либідь, 1991. – С. 479.
19. Донцов Д. Мазепа і мазепинство. Вибр. твори. Т. 2. – Дрогобич; Львів: Відродження, 2012. – С. 91.
20. Там само, С. 91.
21. Донцов Д. У путях фрази. Вибр. твори. Т. 2. – Дрогобич; Львів: Відродження, 2012. – С. 249.
22. Макиавелли Н. Государь: пер. с итал. – М.: Эксмо, 2009. – С. 38–39.
23. Донцов Д. Болотяні вогні. Вибр. твори: у 10 т. Т. 1. – Дрогобич: ВФ«Відродження», 2011. – С. 146.

ДУХОВНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: КУЛЬТУРОСООБРАЗНОСТЬ НАЦИИ

Г. Г. Филиппчук

В статье дается характеристика основных проблем становления постиндустриальной цивилизации в глобальном мире. Особое внимание уделено анализу возможных моделей развития цивилизации во взглядах современных

ученых-философов (пессимистические модели «столкновения цивилизаций», «конца истории» Ф. Фукуямы, С. Хантингтона и альтернативной концепции кардинального переустройства мира на основе духовной реформации, диалога культур, демократии, которые должны служить предпосылками для возникновения цивилизации «гуманистического глобализма»). В статье акцентируется внимание на том, что искусство внедряет нравственность должно быть поставлено должным образом в школах, которые должны стать настоящими мастерскими людей. Автор ставит вопрос о том, каким образом возможно противостоять негативным явлениям современности и способны ли образование, наука, педагогика окультуривать современный Мир, Человека. Выход из сложившейся ситуации автор статьи видит в реализации глобальной ценностной потребности, которая заключается в том, что культура должна стать основой для устойчивого развития человечества, а культурная политика – главной основой национальной безопасности. Автор обращает особое внимание на необходимость общественного осознания того, что потенциал культуры должен использоваться для решения социальных, экономических, экологических проблем, стратегий безопасности.

Ключевые слова: *духовная безопасность, цивилизация, модели развития цивилизации, культура, культуросообразность нации, национальная культура, национальная память народа.*

SPIRITUAL SECURITY: CULTURECONFORMITY OF THE NATION

H. H. Filipchuk

The article describes the main problems of the formation of post-industrial civilization in the global world. Particular attention is paid to the analysis of possible models of civilization development in the views of modern scientists-philosophers (pessimistic models of the «clash of civilizations», «the end of history» by F. Fukuyama, S. Huntington and the alternative conception of a cardinal reorganization of the world on the basis of spiritual reformation, dialogue of cultures, democracy, which should serve as prerequisites for the emergence of a civilization of «humanistic globalism»). The article focuses attention on the fact that the art of introducing morality should be properly put in schools, which should become real workshops of people. The author raises the question of how we can resist the negative phenomena of our time and whether education, science, pedagogy can modernize the World, Man? The author sees the way out of the current situation in the realization of the global value needs, which is that culture should become the basis for sustainable development of mankind, and cultural policy should be the main basis of national security. The author pays special attention to the need for public awareness that the potential of culture should be used to solve social problems, economic, environmental problems, and security strategies.

Key words: *Spiritual security, civilization, models of civilization development, culture, culture of the nation, national culture, national memory of the people.*

Філіпчук Георгій Георгійович – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член центрального правління Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка, (м. Київ, Україна). E-mail: georg.filipchuk@gmail.com

Filipchuk Heorhiy Heorhiyovych – Full Member of the NAES of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Full Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Member of the Central Board of T. Shevchenko All-Ukrainian Association «Prosvita» (Kyiv, Ukraine). E-mail: georg.filipchuk@gmail.com